

UDK 81'373.232.1(497.6) (048.83)

Primljeno: 17. 01. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Enisa Gološ

ONOMASTIČKI ODGOVOR NA PITANJE KO SU BOSANCI I HERCEGOVCI

(Indira Šabić, *Prezimana u Bosni i Hercegovini*, Off-set, Tuzla, 2020)

Knjiga *Prezimana u Bosni i Hercegovini* autorice Indire Šabić predstavlja naučnu studiju u kojoj se aktualizira pitanje tumačenja prezimena na prostoru Bosne i Hercegovine sa aspekta onomastike, što predstavlja značajan doprinos u oblasti bosnistike i uopće lingvistike.

Knjiga jest rezultat temeljitog istraživanja kojem autorica pristupa potaknuta “sindromom gubitka” – nepovoljnih uvjeta na polju nataliteta, pojavom fertiliteta i mortaliteta kao i drugih faktora koji dovode do promjena u demografskoj tranziciji, što je za posljedicu imalo smanjenje fonda prezimena (str. 11). U želji da zabilježeno bude i dostupno široj javnosti, autorica je stvorila djelo neprocjenjive vrijednosti uz napomenu da ova knjiga bude podstrek budućim istraživačima i naučnicima da istražuju dalje, da ponude nova i drugačija rješenja.

Knjiga se sastoji od slijedećih poglavlja: *Od fonetike do leksikologije*, *Motivacijska klasifikacija prezimena* i *Aloglotija u bosanskohercegovačkome prezimeniku*, s tim da je autorica na posljednjim stranicama knjige izdvojila *Stotinu najučestalijih bosanskohercegovačkih prezimena* i *Popis 10.000 bosanskohercegovačkih prezimena*. Na samom početku knjige autorica se osvrće na postojanje određenih nalaza vezano za identitet i identitarnost na prostoru Bosne i Hercegovine ističući da u domenu lingvistike “ne postoji sistemsko bilježenje tih identiteta” niti u oblasti bosnistike imamo urađen antroponomastikon (str. 13). U potrazi za odgovorima na pitanja: uzroka nastanka prezimena na prostoru Bosne i Hercegovine, vremena nastanka,

značaja poprezimenjavanja za identitet i identitarnost, autorica daje presjek samog procesa poprezimenjavanja od rijetke pojavnosti do zakonske obaveznosti.

U poglavlju *Od fonetike do leksikologije* autorica kreće od općih napomena o dijalekatskoj slici Bosne i Hercegovine, potom ukazuje na pojave vokalskih i konsonantskih zanačajki, nestabilnosti pojedinih glasova, specifičnosti analogije, razliku u akcentovanju prezimena istog glasovnog sklopa uz potvrdu da su prezimena dijalekatski i selilački spomenici (str. 19).

U nastojanju da ukaže na preduvjete nastanka kvalitetne tvorbene, etimološke i semantičko-motivacijske analize, Šabić navodi da je neophodno dobro poznavati kontekst Bosne i Hercegovine u smislu društvenih odnosa, sistema vrijednosti i običaja. U isto vrijeme ukazuje na postojanje varijanti prezimena, što može biti pokazatelj nacionalne pripadnosti nositelja, ali ne i nužno. Posebno ističe važnost poštivanja pravila u pisanju i izgovoru prezimena, onako kako ih upotrebljavaju lica koja ih nose, odnosno onako kako se izgovaraju u kraju odakle potječu i onako kako su se odomaćila. Kad govori o tvorbi, autorica ističe da su prezimena tvorena iz već postojećih riječi, uglavnom iz imeničkih, pridjevskih i glagolskih osnova, i rjeđe iz brojeva, prijedloga i uzvika. Ukazuje na sufiksalsnu tvorbu kao najplodniji tvorbeni način nastanka prezimena, mada bilježi i oblike prefiksalsne, prefiksalsno-sufiksalsne tvorbe, slaganja, srastanja, kategorijalne preobrazbe i mocijske tvorbe.

U poglavlju *Motivacijska klasifikacija prezimena*, koje zauzima najviše prostora u knjizi, autorica ističe da je proces poprezimenjavanja na terenu Bosne i Hercegovine bio motiviran različitim sematičkim realijama, te da su prezimena u periodu između XII i XIX stoljeća evaluirala od rijetke pojavnosti do zakonski propisane obligacije, što je zavisilo od niza okolnosti pod kojima se odvijao navedeni proces.

Vrlo kompleksnu građu autorica je grupisala po principu motivacijske veze između samih motiva koji su učestvovali u poprezimenjavanju. Na taj način je ponudila klasifikaciju od trideset grupa prezimena analizirajući ih kao zasebne odlomke. Pošla je od ličnog imena ili antroponima kao jednog od prvih motiva za postanak prezimena tipa **Abdulah** od ar. *Abdu-llāh* > bos. *Abdulah* – Božiji rob, sluga (str. 70), **Demirović** od tur. *Demir* – gvozdeni, željezni (str. 74). Potom je izdvojila nadimak kao motiv za nastanak prezimena tipa **Došlo** < stsl. *doiti* – doći (str. 109). U okviru toponima kao motiva tipa **Tuzlić** (grad), **Krajina** (makrotoponim), **Maglić** (planina), **Drina** (hidronim), **Mostarac** (etnik), autorica ukazuje na važnost ovakvog načina motiviranja nastanka prezimena kao dokaza migriranja ljudi sa pojedinih lokaliteta. Međutim, pored ovog motiva, autorica izdvaja posebno grupu prezimena motiviranu imenom naseljenog mjesta tipa **Banjalučkić** < Banja Luka (grad), imenom planine/gore/vrha

ili oronima tipa **Cincar**< Cincar (planina), **Ogorelac**< Ogorelac/Ogorjelica (vrh planine), imenom hidronima tipa **Neretljak**< Neretva (rijeka), etnika ili imena stanovnika nekoga mjesta tipa **Fočak**< Fočak (koji je iz grada Foče). Ime naroda ili etnonim kao motiv tipa **Čeh** (ukazuje na porijeklo pretka koji je bio češke nacionalnosti) karakterističan je za pripadnike doseljenika, kao obilježje radi identifikacije, ističe autorica. U ovu grupu spadaju i prezimena tipa **Bosanac** "u značenju koji je bosanske nacionalnosti" (str. 131), **Taslidža/Pljevlja** (prema gradu) **Vlahinić**, **Romčević**, **Cigan**, **Turčić**, gdje se ukazuje pripadnost određenoj nacionalnoj manjini. Nomina *topographica* ili geografska svojstva mjesta jedan je od slijedećih motiva tipa **Blatnjak** prema prasl. *bolto>*blato* – razmočena zemlja, kal (str. 145). Nomina *agentis* ili nazivi zanimanja postajali su nasljedna prezimena tipa **Arpadžić** od tur. *arpacik* –sitni crveni luk za sijanje, lat. *Allium cepe annunus*> bos. *arpadžija* – povrćar koji proizvodi sitni luk (str. 156), **Berber** od tal. *berbiere*, tur. *berber*> bos. *berberin* – briač, kojem je posao da drugima skida, brije bradu (str. 157). Autorica ističe da je navedeni tip prezimena mogao biti motiviran dijalekatskim nazivima istoga zanimanja i sa značenjskim preklapanjima ili značenjskom bliskosti tipa **Pastir**, **Čoban**, **Govedar**, **Stanar**, **Bači/Bač**, **Katunac/Katunar**, **Mandra**, **Dodik** (prezimenski sinonimi u značenju pastira) ili geosinonimi – zlatar/kujundžija kao motiv prezimena tipa **Zlatar**, **Kujundžija**. Društvena organizacija je bila motiv za poprezimenjavanje, gdje autorica izdvaja podgrupe prezimena tipa **Selak** – "stsl. selo, -a s. – polje, njiva, zemlja, područje, naselje", **Građanin** – stsl. *građaninъ*, *graždaninъ*> bos. *građanin* – 1. stanovnik države, državljanin, 2. stanovnik, žitelj grada (str. 182), **Koljenović** – stsl. koleno > bos. koljeno – pleme, rod (str. 183), **Babić** prema *babajka* – očeva majka, *baba/babe/baka/baja* – domaće riječi bosanskoga kršćanskog/hrišćanskog stanovništva (str. 187), **Mužević**, **Zlomužica** prema stsl. *mъžъ*, a m. > bos. muž – suprug, muškarac > stsl. *mъžъskъ* prid. – muževljev, muški (str. 193), **Kumić** prema stsl. *kumъ* – botar (str. 198), **Ahbabović**< ar. *ahbāb* - prijatelj, drug, brat (str. 200), **Kamarić**< tur. kamara – 1. kućica, 2. kabina na brodu (str. 201). Sam historijski kontekst, smjena vlasti, dakle društvena hijerarhija bila je motiv u prezimenima tipa **Agić** – tur. *ağā*> bos. *aga* – gazda, dobrostojeći građanin, gospodar, prvak, veleposjednik (str. 207), **Muftić** – ar. *mufī*> bos. *mufitija* – u islamu, najviši vjerski službenik u nekoj zemlji ili pokrajini... (str. 210), **Kmetaš** – stsl. *къmetъ* > bos. *kmet* – seljak koji obrađuje tuđu zemlju, sluga (str. 211) ili militarija/vojno nazivlje u prezimenima tipa **Bajraktari** – pers. Bayrakdār > bos. bajraktar – zastavnik, onaj koji nosi bajrak (str. 221), **Sablja** – tur. sapy > bos. sablja – dugo, hladno, oružje za sječenje (str. 226), potom religija/vjera tipa **Kaurin** – tur.

gâur> bos. *kaur*, *kaurin* – nemusliman, nevjernik, kršćanin (str. 232). Motiv privrede i materijalnih dobara vidljiv je u prezimenima tipa **Paldum** – pers. *pāldūm*> bos. *paldum* – kajiš od sedla koji je provučen ispod konjskog repa i zadržava sedlo da ne klizi (str. 248) ili motiv muzički instrumenti u prezimenima tipa **Čengić** – pers. *čeng*> bos. *čengija* – vrsta muzičkog udarnog instrumenta, vrsta saza (str. 253). Nutricija ili hrana i piće su slijedeći motiv za nastanak prezimena tipa **Pirić** – crsl. *pyro* – pir, pira, krupnik, dinkel, spelta, jedna od najstarijih vrsta žitarica (str. 257), **Časa** – ar. *kas'a*> bos. *ćasa* – zdjela (str. 271), zatim odjeća, obuća i modni detalji u **Čakširan** – tur. *çakşir* > *çakşire* – vrsta istočnjačke muške donje odjeće od čohe ili sukna (str. 279) ili tjelesnost u **Bjelogrlić** – *grlo* – ždrejona duplja sa gornjim dijelom grkljana i jednjakom (str. 293). Okruženje predstavljeno kroz floru, fitokulturu ili biljno nazivlje još jedan je od motiva u primjerima tipa **Biber** – tur. *biber* – papar (str. 305), **Hrasnica** – prasl. **xvorstb* – drvo; csl. *xrastb* – dračje, grmlje, visoko listopadno drvo (Šabić, 316) kao i fauna, zookultura ili životinjsko nazivlje u primjerima tipa **Akmađić** – tur. *atmaca*> bos. *akmađža* – istrenirani sokol za lov na ptice (str. 332), **Horozović** – pers. *hurūs* > tur. *horoz* > bos. *horoz* – pijetao, kokot (str. 334). Motiv boje neizostavan je u nastanku prezimena tipa **Garić** – *garav* – zaprljan gari, čađu, čađav, fig. koji je tamne puti (str. 356) kao i naši osjećaji, stanja i raspoloženja – nomina atributiva u prezimenima tipa **Blažević** – stsl. *blaženb* – blagoslovljen, sretan (str. 366), **Eminović** – tur. *emin* > bos. *emin* – pouzdan, siguran, vjerodostojan, pouzdan (str. 369). Pejorativna prezimena tipa **Zulum** – ar. *zulum* – nepravda, zlo, nasilje (str. 381) ili mitološki elementi u prezimenima tipa **Vila** – stsl. *vila* – mitološko mlado i lijepo žensko biće (str. 385), prisutni su na terenu Bosne i Hercegovine. Samo vrijeme ili tempus uočava se kao motiv u prezimenima tipa **Studić** – stsl. *studenb*, -y, ž. – zima, studen, hladnoća > studeni – naziv mjeseca (str. 399), **Muharemović** – ar. *muharem* – sačuvan, zabranjen, svet > bos. *muharem* – prvi mjesec muslimanskog kalendara (str. 401), potom je predstavljen kvantitet kao motiv u primjerima tipa **Petković** – stsl. *petb* glavni broj > bos. *pet* (str. 407), te rude/iskopine/metal/legure tipa **Bakaršić** – tur. *bakir*> bos. *bakar* – metal (str. 409) i novac u prezimenima tipa **Soldo** – tal. *soldo* – sitan novac (str. 412).

Pored navedenih grupa, autorica je ukazala na još neke grupacije prezimena uz konstataciju da postoje prezimena koja se ne mogu svrstati ni u jednu prethodno navedenu grupu jer su tvorbeno nejasne riječi, odnosno značenje im ostaje nerazjašnjeno. Za ta prezimena kaže da nemaju jasan motiv postanka.

U središtu poglavlja *Aloglotija u bosanskohercegovačkome prezimeniku* jest propitivanje sloja prezimena koji je nastao pod utjecajem drugih jezika. Sam kontakt

bosanskoga jezika sa drugim jezicima manifestovao se kroz jezičko posuđivanje iz unutarjezičkih ili vanjezičkih razloga, prilagođavanje sa jezičkim transformacijama ili zadržavanje izvornih oblika što je vidljivo iz primjera tipa **Gaši** (alb. Gashi), **Kovač** (polj. Kowch), **Ambrožić** (uz dodavanje sufiksa), **Šnajder** (njem. Schneider), **Levi**, **Finci** i sl. Propitujući određene historijske momente autorica ukazuje na doseljavanje drugih slavenskih naroda na prostor Bosne i Hercegovine i pojavu prezimena tipa **Jablanski** < polj. Jablonski prema poljskom *jablan* – jablan (str. 418), **Nadaždin** < rus. *Надеждин* < *надежда* – nada (str. 419), zatim prezimena tipa **Antić**, **Ignjatović** sa latinskim elementom, ili prezimena tipa **Despotović**, **Komadina** koja su porijeklom iz grčkog ili su u bosanski jezik ušla posredno, preko turskoga jezika tipa **Defterdarević**, odnosno direktno je ostvaren kontakt bosanskoga i turskoga jezika u prezimenima tipa **Ahmedbegović**, **Karahasanović**, gdje su lična imena orijentalnog porijekla bila motiv za nastanak prezimena.

Jezičko posuđivanje iz njemačkog jezika vidljivo je kako u prezimenima izvornog oblika tipa **Adler**, **Leder**, tako i u bosniziranom obliku prezimena tipa **Miler** (< njem. Miller), **Vilhem** (< njem. Wilhelm) te u obliku prilagođenosti bez osjećaja da su stranoga porijekla tipa **Krtalić** (< njem. Kartoffel), **Šepić** (< njem. dij. Schepp > bos. šepati – hramati).

Autorica u ovom poglavlju knjige upotpunjuje sliku nastanka prezimena ukazivanjem na tip tvorbe i uopće prilagođavanja prezimena iz drugih jezika bosanskome jeziku i bosanskohercegovačkome kontekstu. Navodi prezimena mađarskoga porijekla tipa **Kiš** < mađ. kis – malen, koja su nastala onimizacijom apelativnih leksema (asufiksalna prezimena), **Pandurević** < mađ. *pandúr* – stražar (tvorbom uz pomoć bosanskih prezimskih sufiksa – sufiksna prezimena), prezimena talijanskoga porijekla tipa **Krivić**, **Kalin**, gdje je došlo do prilagođavanja domaćem antroponimijskom sistemu radi otežanog izgovora i brže integracije.

Za prezimena kod **Jevreja** ističe da su različitog tipa, što zavisi od asimilacije, međujezičkih i međukulturnih dodira, dok prezimena kod Roma su nastajala kao plemenska radi prikrivanja ciganskoga porijekla i identificiranja sa sredinom u kojoj se nađu. (str. 444). Kao zasebnu etničku skupinu, autorica ističe **Vlahe** čija prezimena su semantički i tvorbena oblikovana kao i druga bosanskohercegovačka tipa **Sekula** – koji je silan, surov (str. 445) ili tipa **Bovan**, **Čokorilo**, **Ridan**, koja sadrže elemente iz različitih jezika (str. 445).

Albanska prezimena su prepoznatljiva po utjecaju turskoga jezika na njihov nastanak, tako da su specifični sufiksi tipa -illari, -lli i sl. Njihovo prisustvo na

prostoru Bosne i Hercegovine vidljivo je kroz izvorni oblik ili u kompromisnim transfonemizacijama tipa **Bajrami, Gaši, Šaćiri**.

Istraživanje prezimena na prostoru Bosne i Hercegovine prati popis stotinu najučestalijih bosanskohercegovačkih prezimena i popis 10.000 bosanskohercegovačkih prezimena. Ovim dodatkom postaje zaokružen tekst koji daje jasnu sliku o procesu nastanka prezimena na prostoru Bosne i Hercegovine.

Knjiga *Prezimana u Bosni i Hercegovini* aktualizira važnu temu s aspekta onomastike. Naučnim pristupom i dubinom zahvata Šabić je pomakla dosadašnja naučna saznanja o važnim pitanjima iz oblasti lingvistike, što ovu knjigu svrstava među izuzetno zanimljivu i vrijednu literaturu za buduća istraživanja, ali i sve one koje zanima domen lingvističke nauke.

Adresa autorice
Author's address

Enisa Gološ
Pedagoški zavod Mostar
enisa64mostar@gmail.com